

**MINDESMÆRKER
AF
DANMARKS
NATIONAL-
LITTERATUR**

**UDGIVNE AF
VILH.ANDERSEN
I
SØREN KIERKEGAARD**

SØREN KIERKEGAARD
UDVALG OG INDLEDNING
VED
CARL KOCH

CYLDENDALSKE BOGHADEL NORDISK FORLAG
KØBENHAVN 1908. KRISTIANIA

SØREN KIERKEGAARD

L

Da Søren Kierkegaard efter sin Faders Død besøgte sin Slægts Hjemegn, var han, som Optegnelserne i hans Lommebog viser, stærkt optagen af Lynghedens Alvor.

Jeg tæller Timerne, til jeg skal se Sæding. Jeg kan aldrig erindre nogen Forandring med min Fader, og nu skal jeg se de Steder, hvor han som fattig Dreng vogtede Faar, de Steder, jeg paa Grund af hans Beskrivelse har haft Hjemve efter." — J den Aroma, som Hø altid udbreder, at staa Uge uden forPorten til det lille Sted i den sildige Aftenbelysning; Faarene drive hjem og afgive Forgrunden; mørke Skyer, afbrudte af de enkelte stærke Lysglimt, som Skyer have, der tyde paa Blæst, — i Baggrunden højner Heden sig, blot jeg maatte ret kunne huske Indtrykket af denne Aften." Jleden maa netop være skikket til at udvikle kraftige Aander, her ligger Alt nøgent og afsløret for Gud, og her have ikke de mange Adspredelser hjemme, de mange Krinkelkroge, hvori Bevidstheden kan skjule sig, og hvorfra Alvoren saa ofte har ondt ved at indhente de adspredte Tanker. Her maa Bevidstheden slutte sig bestemt og nøjeregnende om sig selv. Hvor skulde jeg henfly for dit Aasyn, maa man vel med Sandhed sige her paa Heden."

Han fandt her i Genkendelse sit eget: Tungtsindet, der isolerer sig fra alt andet i erindrende Stemning.

Begge Forældrene, Michael Pedersen Kierkegaard og Anne Sørensdaughter Lund, vare fra den jyske Hede, han fra det sandede Sogn

Sæding ved Ringkøbing, han fra Brande længere inde i Landet. Fra Moderen, som døde i hans 21de Aar, fik han ingen kendelig Indflydelse; han nævner hende aldrig i sine Optegnelser. Desto mere virkede Faderen.

Denne rejste allerede som ungt Menneske fra Sæding til København. kom til Handelen, fik siden selv en Forretning som Hosekræmmer og blev en rig Mand. Paa sine ældre Dage opgav han Forretningen og levede af sine Penge. Skarpt Vid og dybt Tangsind prægede ham. For sit pietistisk farvede Kristenliv søgte han Næring i Hernhuternes Sal i Stormgade, senere hos J. P. Mynster.

Faderens Indflydelse paa Drengen blev ejendommelig ensidig, dels fordi Moderen traadte saa helt tilbage, dels fordi han var en ældre Mand — 57 Aar gi. ved S. K.s Fødsel 1813 —, dels fordi han overvældede ham med sit Tangsind. Han opdrog hans Forstand, hans Vid og hans Fantasi. Han virkede stærkt paa ham i religiøs Henseende med Lidelseshistoriens Kristendom. Han gjorde ham ensom. Og hans Indflydelse blev dobbelt stærk, fordi Sønnen anede en gaadefuld mørk Baggrund for Faderens Liv. »Den Glæde at være Barn har jeg aldrig haft.»

Under denne Paavirkning udvikles især hans Fantasi og hans Tungsind.

Hans Fantasi ejer en uhyre Spændkraft. Den giver hans Tanker Dristighed og sætter ham i Stand til at gennemføre sine psykologiske Eksperimenter tU de inderste Dybder. Den hvilede sig i Mellemram af Jndolent Melankoli", i næsten vegetativ Henslumren", hvor han samlede Stemning, for derefter at rejse sig til store Kraftanstrengelser, fulde af Glæde og Friskhed. Den gjorde hans Vid lynsnart og spillende. Den gav hans Tungsind Dybde og Storhed. Den gav hans Samvittighed en overordentlig Følsomhed. Den gav ham en stor Evne til at faa noget ad af sine egne Oplevelser. De mangedobles i deres Betydning for ham selv og omdigtes i stærkt forstørret Maalestok.

Han havde ikke den Evne ved sund Forglemmelse at skille sig af med besværlige og hindrende sjælelige Byrder. Han bar paa dem i lidenskabelig Erindring, følte deres Tryk tydeligere og tydeligere og lærte i denne Erindring, hvad de glemsomme slet ikke aner. „Min Lidenskab er at erindre“, siger han. Men han tilføier ogsaa: J'or mig er intet farligere end at erindre. Har jeg først erindret et Livsforhold faar jeg først Tid til at gøre den Erfaring, jeg alt ofte nok har gjort, at Erindring mætter rigeligere end al Virkelighed. — saa er det forbi. Et saadant Livsforhold er allerede gaaet ind i Evigheden og har ingen timelig Interesse.”

Kierkegaard følte sit Tungsind som „oprindeligt“. lænket sammen med hele sin Natur. Han sætter det i Forbindelse med en Grundulykke, et Misforhold i hans legemlig-sjælelige Bygning, som han undertiden — med Paulus' Udtryk — kalder sin Pæl i Kødet. Men hvori dette Misforhold bestod, er ikke opklaret.

Efter at have gaaet i Borgerdydskolen fra sit ottende Aar blev han Student 1830 og valgte i Overensstemmelse med Faderens Ønske det teologiske Studium. Men i en Arrække drev han dog især andre Studier, Filosofi og Æstetik. De to filosofiske Hovedskikkelser, som mest optog ham, var Sokrates og Hegel. Saa forskellige de end var, fremmede de dog begge hans subjektive Aandsretning, hans Uforknythed som Tænkere og hans konstruktive Evne. To danske Tænkere satte Spor i hans Udvikling, Sibbern og Poul Møller. Ved Siden heraf laa hans æstetiske Læsning. Det var dansk og især tysk nyere Digtning, ogsaa Folkesange, Sagn og Eventyr, som mest gjorde Indtryk paa ham. En Sans for det fantastiske dunkle, de anelsesfulde og stemningsfulde Dybder nærredes herved og dannede Udfyldning til hans Klarhedstrang.

I Aaret 1838 døde Faderen, 82 Aar gl. Kort i Forvejen havde S. K. faaet Oplysning om det mørke Punkt i Faderens Liv, som han havde anet. Han beskriver det saaledes: Det forfærdelige med den Mand, der engang som lille Dreng, da han gik og vogtede

Faar paa den jydsk Hede, led meget ondt, sultede og var forkommen, paa en Høj stod op og forbandede Gud; — og den Mand var ikke i Stand til at glemme det, da han var 82 Aar gammel." Det virkede paa S. K. saaledes, at han nu helt forstod Faderen. Hans Ærbødighed og Medfølelse blev større end før. Han førte nu sit eget erindrende Tungsind — ligesom Faderens — tilbage til hin gamle Hændelse og forstod, at hans Liv var bestemt til at gøre Bod; det gjaldt nu at træde i Faderens kristeligt strenge Fodspor. Hele Forholdet til Faderen satte dybe Spor i hans Sind og hans Virksomhed og genfindes, mere eller mindre omdigtet, paa flere Steder i hans Skrifter, især i stadier" (Den stille Fortvivlelse", Salomons Drøm") „Afsluttende Efterskrift" og Jndøvelse i Kristendom".

I 1840 blev S. K. teologisk Kandidat. Samme Aar forlovede han sig med en ganske ung Pige, Regine Olsen, men hævdede Forbindelsen efter omtrent et Aars Forløb. Han elskede hende, men ikke med sunde, nutidige, glade Ønsker, derimod i stemningsfuld, vemodig Erindren. Tungsindet, som efter den første Glæde hurtig kom igen, overbeviste ham snart om, at han ikke kunde gøre hende lykkelig. Hans Religiositet gjorde hende forstemt. Han søgte derfor, hvor højt han end elskede hende, at hæve Forlovelsen, men mødte hendes Fortvivlelse og vendte tilbage til hende. Men hans Overbevisning om, at de aldrig kunde blive lykkelige, stod fast. Han søgte derfor nu ved Haardhed og Urimelighed at gøre hende ked af Forholdet og arbejde hende fri." Det lykkedes til Dels, og Forholdet blev hævet. Hun blev et Par Aar efter gift. Han følte dybt sit Ansvar, men fandt efterhaanden Hvile i den Tanke, at han. Undtagelsen, havde maattet bringe dette Offer for hendes Lykke. Dette Forhold fik dyb Betydning for hans Sjæleliv og Virksomhed og blev, ligesom Forholdet til Faderen, for ham en Indvielse i Omraader, hvor faa kommer hen. Rundt om i hans Skrifter er der Spor deraf. Især i tre Bøger gives en digterisk Genfremstilling af Sagen. I „Gentagelsen" belyses den vemodigt erindrende Kærlig-

hed, i "Frygt og Bæven" den frivillige Opofrelse af Lykken, i Stadier paa Livets Vej", tredje Del, Tungsindet og hele Sagens Forløb. Forlovelsestidens forskellige Stadier skildres her. Opsigelsesbrevet er aftrykt ordret. Kun eet Moment er her overdrevet: K.s Forstillelsesevne var i Virkeligheden ikke nær saa stor, som han troede og fremstillede det her. K. har tilegnet hende (En Ubenævnt, hvis Navnen Gang vil nævnes") .To Taler ved Altergangen om Fredagen" (1851), .og med dem det hele Forfatterskab". Brevene fra ham til hende, som efter hendes Død (1904) er udgivne, viser ved deres urolige og tit kunstlede Præg, at der aldrig var lykkelig Hvile i Forholdet. De smukkeste er de, hvori han flere Aar efter erindrer det hele.

Kierkegaards personlige Forhold til Kristendommen var i hans Ungdom, skønt han aldrig opgav eller fornægtede den, et Forhold paa Afstand. Faderens Død førte ham dog nærmere. Han hørte og beundrede Biskop Mynster, .min Faders Præst."

I Samtaler paa Gaden med fremragende Mænd, paa lange Køreture i Nordsjælland, i Teatret, søgte han Adspredelse. Kun til een, Emil Boesen, havde han et fortroligere Forhold. Fra sit tyvende Aar førte han Dagbog over Ideer og Udkast.

II.

De to Oplevelser, Faderens Død og Forlovelsen, som begge trykkede hans Tungsind dybere ind, satte ham i Gang. Han blev Forfatter. """"Se Andersen, han kan fortælle Eventyret om Lykkens Galosker, men jeg kan fortælle Eventyret om Skoen, der trykker. Eller rettere, det kunde jeg fortælle, men just fordi jeg ikke vil fortælle det, men gemmer det i dyb Tavshed, derfor kan jeg fortælle adskilligt andet."

Hans Forfattervirksomhed, som var indledet med .Af en endnu

levendes Papirer" (J838) og Magisterdisputatsen .Om Begrebet Ironi" (1841) tager nu Fart med Enten — Eller, et Livsfragment af Victor Eremita" (1843.)

Vi møder her Kierkegaards betydningsfulde Fremstilling af de tre Livsanskuelser, den æstetiske, den etiske og den religiøse. Han valgte her og i en Række senere Værker at skrive under Pseudonymer, fordi han mindst af alt vilde docere, men æggende fremstille Sagen eller Problemet til Læserens personlige Valg, Selvprøvelse og Selvarbejde. I første Del lader han Personerne A. og Johannes Forførelsen udvikle deres æstetiske Livsanskuelse gennem Strøtanker ("Diapsalmata") Afhandlinger og en Dagbog. I anden Del udtaler den etiske Anskuelses Talsmand, „Assessoren“, sig i Afhandlinger om Ægteskabets æstetiske Gyldighed og om Ligevægten mellem det æstetiske og det etiske i Personlighedens Udarbejdelse. Værket ender med en opbyggelig Tale om den Tanke, at .mod Gud have vi altid Uret."

Kærnen i den æstetiske Anskuelse er Nydelse, hvad enten det nu er sanselig Nydelse, æstetisk-kunstnerisk Nydelse eller den glimrende Begavelses Nydelse, der i Følelsen af sin — den enkeltes — Overlegenhed vender sig med Spot mod det almindelige, dagligdags, arbejdende Samfundsliv, dets Spidsborgerlighed og dets Ægteskab. Der gives med Vilje ingen Bedømmelse af dette Standpunkt; dets Konsekvenser drages ikke af en udenfor staaende, men dets Repræsentanter faar Lov til, uforstyrrede af S. K.s egen Mening at udtale sig saa alsidigt og saa uforbeholdent, at dets indre Væsen og dets Følger derigennem aabenbarer sig for Læseren. Saa maa han selv dømme om Værdien.

S. K.s Æstetikere maa ses paa Baggrund af Romantikken. De er begyndte som lyse, tillidsfulde Romatikere og redder sig nu efter deres Skuffelser ind i det æstetiske. Det festfyldte Øjeblik, den isolerede Undtagelse fra andre Mennesker, Geniet, det enkelte Lyspunkt i det sædvanlige Livs Graa, det er deres Værdier. Æste-

tikerens bedste Glæde er Mozarts Don Juan, den geniale Musik om den geniale Forfører, den sejrrige Modstander af det daglige Liv, Ægteskabet og Arbejdet. Selv af Lidelse og Sorg destillerer han Nydelse i Følelsen af at være den beundrede, misundte, geniale Ulykkelige. Men netop fordi han isolerer det festlige Øjeblik fra Tidens almindelige Gang og sig selv fra de almindelige Mennesker, bliver hans Anskuelse af Livet uden Sammenhæng, ligesom 'det Ord Schnur i Leksikonnet, der for det første betyder en Snor, for det andet en Sønnekone; der manglede blot, at det for det tredje skulde betyde en Kamel, for det fjerde en Støvekost.'

Naar Livets Skygger falder over disse Æstetikere, minder de om Arthur Schopenhauer, ogsaa en skuffet Romantiker, der trøster sig over Verdens dybe Elendighed ved Beundring for Geniet. Som de skønneste Træer ikke bærer Frugt, som Templerne ikke er Menneskeboliger, saaledes tjener Geniet ikke nyttige Hensigter. Et genielt Menneske, der udfører nyttig Bestilling, er som en kostbar Vase, der bruges til Kogekar. Det er Schopenhauers Ord, men de passer i Victor Eremitas Mund.

Men naar Solen skinner paa dem, ligner de Kavallererne i Gøsta Berlings Saga, der ikke udfører noget som helst klogt og nyttigt, men kun hvad der er kavallermæssigt. Disse Riddere af hundrede Eventyr er uskyldigere og enfoldigere end S. K.s Æstetikere, men det æstetiske Motto (fra Stadier"): *Jn vino veritas*" kunde godt staa over Ekebys Hoveddør. —

Kærnen i den etiske Livsanskuelse er, at Livets Mening ligger i det lykkelige Arbejde og i den begejstrede Beslutning, hvormed man overtager og fastholder sin Pligt i det virkelige Livs Forhold. Især i Ægteskabet finder Etikeren sin Livssfære og Genstanden for sin Lovprisning. Det daglige Arbejde, Tidens Længde, Fællesskabet med andre Mennesker, det stille rindende Liv er hans Værdier, i skarp og bevidst Modsætning til Æstetikernes Forherligelse af Øjeblikket og Undtagelsen. Derfor kan Etikeren sige: Som

Brud er Kvinden skønnere end som ung Pige. som Moder er hun skønnere end som Brud. som Hustru er hun et godt Ord paa et godt Sted. og med Aarene bliver hun skønnere. Etikeren har derfor netop Sammenhæng i sit Liv.

Atter her er det ikke K.s Hensigt at docere, men at lade Etikerens udtale sig uhindret. Der gives altsaa slet ikke en Teori, en human Etik. Det er en sjælelig Livsform, her fremstilles, en Maade at føle og leve paa, en ejendommelig Vibreren i Sjælen, forskellig fra den Vibreren, som er det særegne for Æstetikerne.

Det religiøse Standpunkt er kun antydet i Slutningstalen.

"Enten-Eller" gjorde overordentlig Opsigt. Kierkegaards over mange Toner raadende Stil. hans Tankerigdom og Oprindelighed var med eet Slag paa Højden.

Kierkegaards Stil er paavirket fra tre forskellige Sider. Den hegelske Filosofi er den ene. Hvor bitter en Modstander han end blev af den. dens indviklede Sprog og dens Udtryksmaade frigjorde han sig aldrig for. Dens tekniske Udtryk og Tanker vender tilbage, hvor man mindst skulde vente det Dette er en Hindring for Forstaaelsen af ham, tit et Slør af Taage, som maa bort, for at hans Tankers fastere Omrids kan komme til Syne. Den næste Paavirkning kommer fra Bibelen og de deraf prægede Opbyggelsesskrifter. Mange Steder efterligner han skuffende det gamle Testamentes Stil. Overalt i "Diapsalmata", i "Forførerens Dagbog", i Assessorens Afhandlinger dukker bibelske Vendinger op, altsaa ogsaa paa Steder, hvor de passer mindre godt eller helt daarligt. Andre Steder giver de Fremstillingen en stor Højhed. Enkelte Steder har forældede og udanske Udtryk fra den gamle Bibeloversættelse fristet Kierkegaard ved den Vanens Højtidelighed, hvormed de virker paa Øret. — Men den tredie Strøm, som gaar ind i hans Stil og præger den, kommer fra Folkeeventyret. De store Eventyrskikkelser, Faust og Don Juan. har efterladt utallige Spor i hans Skrifter. Deres Slægtning Aladdin er ogsaa med. Tusind og een Nats

vidunderlige Verden er stadig i Nærheden. Æsops Fabler, danske Folkeviser, Grimms Eventyr anvendes mange Steder.

Bibelen gav hans Stil en mærkelig Alvor, Eventyret gav den Sødme og Dybde.

Men disse Ejendommeligheder optages og samles af hans Originalitet. Og de betinger den vidunderlige Smidighed, hvormed han kunde bøje det danske Sprog til at udtrykke det mangfoldige. —

Endelig maa man spørge, i hvilket Forhold Kierkegaard personlig har staaet til disse Livsanskuelser. Hvilken var hans egen?

Svaret maa blive: som Muligheder har han kendt dem, og de har udøvet dybtgaaende Indflydelse paa ham.

Man staar paa en Bakke og ser hen over et Landskab, der ligger i Taage. Saa hæver en højtliggende Del af Egnen sig op af Taagerne, Gaarde og Træer dukker frem. Men det holder sig ikke. Taagerne driver atter hen over det, og det er borte. — Saaledes hæver den æstetiske Livsanskuelse sig op, som en Mulighedernes Verden, eventyrlig lokkende. Meget i Kierkegaards Sind. alt det spillende og glimrende, hans rige Stemningsliv og hans Ironi forstaar dette og tiltales deraf. Hans økonomisk uafhængige Stilling virkede i samme Retning. Men det blev aldrig andet end en Mulighed. Og da Kierkegaard skrev "Enten-Eller", saa han paa det æstetiske som en Sfære, han afgjort ikke selv levede i, om end han kendte dens Stemninger til Bunds.

Og nu det etiske i Hjemmet, hvor de fleste Mennesker ellers lærer denne milde, menneskelige Side af Livet at kende, gav ikke Kierkegaard nogen Indvielse i saa Henseende. Ingen Indtryk fra Moderen I Hos Faderen saa han vel Punktlighed og Strenghed, men ikke frugtbart Arbejde — han levede jo af sine Penge —, og ikke Fællesfølelse med andre Mennesker — han var jo en Undtagelse. — Han var opdraget i Tungsind og Ironi, ikke i glad og aaben Hengivelse i Livet, dets Arbejde og Lykke.

Men i Forlovelsestiden dukkede denne Egn frem over Taagerne

som en Mulighed. Sikkert har Billedet af den unge Pige, som ikke var pikant, ikke genial, ikke hidsende, men yndig og mild, god Datter fra et godt Hjem, vinket ham ind i den etiske Sfære. Men Taagerne drev atter hen over denne milde Egn. Det blev kun en Mulighed. Denne Livsanskuelse blev aldrig hans, og dens Grundbestemmelser tabte mere og mere deres Betydning for ham.

I Indledningen til den stærkt selvbiografiske Dagbog i stadier" fortælles det, at der i den Æske, som gemmer Manuskriptet, tillige findes nogle Smaating: en Teaterplakat, en Rose i en Sølvkapsel og et udrevet Blad af det nye Testamente. Det er de tre Stadier, det æstetiske, det etiske og det religiøse. Saaledes indfattede Kierkegaard sin Kærlighedshistorie i sin Erindrings og sin Digtningens Sølv, men Rosen var vissen.

III.

I "Enten-Eller" gaar Udviklingen fra den æstetiske Livsanskuelse op til Resignationen overfor Gud, mod hvem vi altid har Uret. I Frygt og Bæven, dialektisk Lyrik af Johannes de Silentio" (1843) gaar S. K. et Skridt videre ind i det religiøse. Dette Skridt betegnes ved en Kollision mellem det etiske og Guds absolute Fordring, en Kollision, som fører til, at det etiske skydes til Side, for at et højere Formaal kan naas. Der sker .en teleologisk Suspension af det etiske". Dette illustreres psykologisk især ved Fortællingen om Abraham, der ofrer Isak. Det store ved Abraham, det, der gør ham til "Troens Fader", er nemlig, at han fastholder Troen paa 'det umulige' og bevarer Haabet, ogsaa for dette Liv, men vel at mærke ikke i Kraft af menneskelig Forstand og Beregning, men i Kraft af Troen paa det absurde. Dette kan kun ske i Skjulthed. Ti medens et Menneske kan forklare den etiske almene Fordring, som han føler sig stillet overfor, for andre Men-

nesker og finde Forstaaelse hos dem, er det derimod umuligt for Abraham at gøre sit paradokse Mellemværende med Gud forstaaeligt for andre. Ja han kan ikke en Gang gøre det forstaaeligt for sig selv ved almengyldige Grunde. Det kan kun fastholdes i Anfægtelse, i Frygt og Bæven. Men denne Fastholdelse af det absurde er netop Troens rette Kendetegn.

Samtidig med dette Skrift udkom .Gentagelsen, et Forsøg i den eksperimenterende Psykologi af "Constantin Constantius", begge til Dels skrevne under et Ophold i Berlin i Sommeren 1843. Om deres Tilblivelse skriver han til E. Boesen: J de forløbne Maaneder havde jeg i Indolens pumpet et alvorligt Styrtebad op; nu har jeg trukket i Snoren, og Ideerne vælte ned over mig; sunde, glade, trivelige, muntre, velsignede Børn, let fødte og dog alle med min Personligheds Modermærke.* "Frygt og Bæven" forholder sig til .Gentagelsen* i Henseende til Stil som gribende lyrisk Alvor til glimrende munter Kvikhed. I indholdet er de paral-lere. Ved Gentagelse forstaaes her en gennem haarde Prøvelser tilkæmpet Genvindelse af den tabte endelige Lykke, men i en ny Sfære, den religiøse. Dette belyses gennem Fremstillingen af et ulykkeligt elskende ungt Menneske, som dog kun naaar til en digterisk erindret Gentagelse af den tabte Lykke, medens den gammeltestamentlige Hiobs Skikkelse staar i Baggrunden som Repræsentant for den egentlige Gentagelse, et ejendommeligt Sidestykke til Abraham i .Frygt og Bæven*.

Juni 1844 bragte atter et Bogpar og dermed et Fremskridt i Tankegangen. I den lille, men indholdstunge Bog: 'Philosophiske Smuler eller en Smule Philosophi af Johannes Climacus' nærmer S. K. sig, efter i de to foregaaende Bøger at have bestemt Troens Væsen psykologisk, til selve det kristelige Problem: hvad det er al være en kristen. Udgangspunktet er Platons Dialog "Menon" og det Spørgsmaal, som her fremsættes, om Sandheden kan læres. Sokrates svarer herpaa, at hvert Menneske har egentlig Sandheden

i sig selv; han behøver kun at mindes derom. Og dette er da ogsaa det eneste, som det ene Menneske i denne Henseende kan gøre for det andet. Lærerens Person har altsaa forsvindende Betydning. Han er kun Anledning til, at den lærende opdager den Sandhed, der bor i ham selv. Nu anstilles det Tankeeksperiment, at Sandheden ikke saaledes findes i Mennesket, og Følgerne heraf undersøges. Sandheden maa da gives udefra gennem en Aabenbarelse, en historisk Fremtræden i Tiden af Sandheden. Den, der—under Forudsætning af Tankeeksperimentet — skal give Mennesket Sandheden, kan da ikke være en Lærer af kun tilfældig Betydning, men maa have væsentlig Betydning og være en guddommelig Lærer, hvem den lærende aldrig kan glemme, lige saa lidt som han kan glemme Øjeblikket for hans Fremtræden, Tidens Fylde. Her bliver da Tale om et Forhold i Tro, og Troens Genstand er ikke Læren, men Læreren. For at Læreren skal kunne give den lærende Sandheden og Betingelserne for at kunne modtage denne, maa han være Guden, og for at kunne sætte den lærende i Besiddelse af den maa han være Mennesket. Denne Modsigelse er Troens Genstand og er Paradokset. — Alt dette fremtræder ikke i docerende Form, men som et Tankeforsøg, opført paa den tænkte Forudsætning, at Mennesket ikke har Sandheden i sig selv.

Der manglede nu en dybere Undersøgelse af denne tænkte Forudsætning. Det er den, der er anstillet i Begrebet Angst, en simpel, psykologisk paapegende Overvejelse i Retning af det dogmatiske Problem om Arvesynden af Vigilius Haufniensis" (1844.) Her fremstilles med uhyre Rigdom og Dybde den stigende Trinrække af Angstens Former, fra den dunkle Angst for det ondes Mulighed, der endnu ikke er Skyld, men forbereder Springet over i Synden, til mere og mere bevidste Tilstande, til sidst Angsten for det gode og paa den anden Side den Angst, som frelser gennem Troen.

Og for at indskærpe, at det i disse Spørgsmaal ikke gælder om at docere upersonligt og modtage denne Doceren upersonligt, ud-

sendte S. K. samtidig med begrebet Angst" den lille muntre Bog "Forord. Morskabslæsning for enkelte Stænder af Nicolaus Notabene". Den er rettet mod Heiberg, R. Nielsen og andre Hegelianere og deres filosofiske Optimisme, i hvilken vi allerede flere Aar befinde os overordentlig vel, ja salige," og minder drillende om, at de personlige Livsspørgsmaal nok ligger adskillig dybere, end denne glatte Modefilosofi mente.

Jævnside med denne Række Skrifter, der alle udkom pseudonymt, ligger imidlertid en anden, meget forskellig derfra. Kort efter "Enten — Eller" udkom "To opbyggelige Taler", derefter med Mellemrum 3, 4, 2 og 3 opbyggelige Taler, alle i 1843, næste Aar atter 4 saadanne. Alle disse Taler bærer S. K.s eget Navn paa Titelbladet, de er alle helligede Mindet om hans Fader og henvender sig, som det hedder i Forordet, til "hin Enkelte, hvem jeg med Glæde og Taknemlighed kalder min Læser". De betegner altsaa det Standpunkt, K. selv vilde kalde sit eget. De skal vise, hvad den sidste Hensigt er med alle de fra forskellige Standpunkter skrevne pseudonyme Skrifter. De præges af en almindelig, ikke særlig kristelig Religiositet. Stilen er højtidelig som en Prædiken ved Aftengudstjenesten i en stille Kirke. Om deres Skæbne siger K. selv: 'Med venstre Haand rakte jeg "Enten Eller" ud i Verden, med højre .To opbyggelige Taler', men alle greb de eller saa godt som alle med deres højre efter min venstre Haand."

IV.

Med mægtig Energi havde Kierkegaard arbejdet. Et Udtryk herfor er, at han bestandig tænkte.- ,Endnu kan denne Bog og saa ikke mere', og at Drift og Evne til en ny alligevel meldte sig. Fra Begyndelsen havde han egentlig ikke tænkt sig at blive religiøs Forfatter, men hurtigt at udtømme det digteriske — og saa ud paa en Landsbypræstegaard" Men Produktionsgangens uvilkaarlige Fart

rev ham med. Mere og mere tydeligt saa han hele sin Forfatter-virksomhed som en religiøs Opgave. Og naar han saa tilbage, saa han ogsaa mere og mere tydeligt Planen deri. ja saa hele sit Liv med alle dets Oplevelser som en Opdragelse just til at udføre denne Opgave. Det er dette, han kalder Styrelsens Part i mit Forfatter-skab".

Værket kunde synes afsluttet med Smuler" og "Begrebet Angst". Men nu tager K. atter sit Emne op, udvider og varierer det endnu vældigere end før. Det er dette, der sker i de to Værker "Stadier" og "Afsluttende Efterskrift". Det er, som naar man under en Bjærgbestigning er kommet til et Punkt, der ligger nogle Hundrede Fod over det sidste Hvilested, men ellers paa samme Side af Bjærget. Det er den samme Egn, man ser hen over, men Udsigten er alligevel langt større.

"Stadier paa Livets Vej, Studier af forskellige, udgivne af Hilaris Bogbinder" (1845) fremstiller ligesom "Enten—Eller" de tre Livsanskuelser, men Viddet i Æstetikerens Indlæg er muntrere end i "Enten Eller", Assessorens Afhandling er lettere og varmere, og al Nordsjællands Ynde er i de Stemningsbilleder, hvori Tankerne er indfattede. Medens det religiøse i "Enten — Eller" kun var antydet i Slutningstalen, ligger Hovedvægten i "Stadier" netop paa dette Punkt. Bogens tredie Del er nemlig en Dagbog af en ung Mand, som paa Grund af sit Tungsind maa bryde sin Forlovelse og derefter knuges af Tanken om sin egen Skyld, men under dette dog finder Forsoning i sit religiøse Forhold. Denne Dagbog, maaske det mærkeligste af alt, hvad K. har skrevet, peger baade tilbage og fremad. Den peger tilbage til Faderens Brøde og til Forlovelsen og er derved en Hovedkilde til Kierkegaards Biografi. Og den indeholder som i Spire den Række Tanker, som han i de følgende Aar udfolder. Som Type paa det religiøse fremstilles nemlig et Menneske med et indadvendt Siæleanliggende, som han ikke